

"מעל ומתחת לפני השטח"

הון תרבותי כמשאב למשבר ולחוסן בקשר שבין גננות לבין הורים

שלי נער וליאת ביברמן-שלו

תקציר

המחקר הנוכחי מתאר את השימוש של הורים וגננות בהון התרבותי שברשותם על סוגיו השונים (חברתי, כלכלי וסימבולי) כדי לנהל ולתהלך את הקשר ביניהם בשכונה אחת בישראל שבה מתגוררת אוכלוסייה ממעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה עם הון תרבותי גבוה. מודל שכונתי זה משתקף בדפוסי התקשורת ובתפיסות ההדדיות. בתוך כך, התייחס המחקר לרווחים ולמחירים הנובעים משימוש בהון התרבותי בקשר משתי נקודות המבט ותיאר את מאפייני הקשר ברובד הגלוי וברובד הסמוי. לצורך המחקר רואיינו 16 מנהלות גנים לגיל 3-6 מהחינוך הממלכתי היהודי בשכונה הנחקרת ו-16 הורים המתגוררים בשכונה ולהם ילדים הלומדים בגנים. ממצאי המחקר הראו כי ההון התרבותי מניב רווחים בקשר לשני הצדדים, אולם יש לו גם מחירים משמעותיים והוא גורם למאבקי כוחות על שליטה והשפעה.

מילות מפתח: הורים וגננות, הורים ברשת, הון תרבותי, מעורבות הורים, הגיל הרך

מבוא

שינויים מרחיקי לכת במציאות החברתית בעשורים האחרונים הובילו לשינויים משמעותיים במארג היחסים בין הורים לאנשי חינוך. אחד השינויים המשמעותיים היה התפתחותן של הרשתות החברתיות. רשתות אלה אפשרו לכל פרט עם נגישות לטכנולוגיה להרחיב את ההון האישי-התרבותי שלו ולהשתמש בו כמשאב להשגת תגמולים כגון ביטוי אישי, יצירת שיתופי פעולה וקידום תהליכים מייצרי שינויים הרצויים לו. תגמולים אלה הם חלק מהתכונות והמשאבים המעניקים לפרט מעמד וכוח והם שמעצבים את מיצובו בתוך השדה החברתי שהוא פועל בו.

בהקשר לכך, המחקר הנוכחי המתבסס על רעיון ה"הון התרבותי" שטבע פייר בורדייה (בורדייה, 1984), ומיישם אותו ביחס למאפייני הקשר שבין הורים לבין המערכת החינוכית בישראל בדגש על חשיפת המשאבים שבהם משתמש כל אחד מהצדדים בניהול ובתהליך הקשר. מחקרים שבחנו סוגיה זו בעולם (Bang, 2018; Lareau, 2000) ובישראל (אדי-רקח וגרינשטיין, 2016; גוסקוב, 2016; פרידמן ופישר, 2003) מציגים סוגי כוחות פוטנציאליים בשדה החינוכי ואת סיכויי הגישה לרווחים ולתגמולים שהם מציעים לשחקנים השונים. המאבק על התגמולים אינו תמיד מנוסח במונחים של מאבק גלוי ומפורש ובמקרים רבים הוא מבעבע מתחת לפני השטח.

המחקר הנוכחי מאמץ מתודה איכותנית פרשנית בדגם של חקר מקרה כדי להתחקות אחר מאפייני הקשר בין גננות להורים בשכונה אחת בישראל. בתוך כך מבקש המחקר לבחון את הרווחים כמו גם את המחירים שהם פועל יוצא של מאפייני הקשר שבין שני השחקנים - גננות והורים. השכונה שבה נערך המחקר ממוקמת בעיר גדולה במרכז הארץ המאופיינת באוכלוסייה המשתייכת למעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה בדגש על מעורבות קהילתית גבוהה. מטרת המחקר היא לחשוף את סוגי ההון התרבותי על סוגיו השונים (חברתי, כלכלי וסימבולי) שמפעילים הורים וגננות במערכת דפוסי הקשר ביניהם. חשיפת סוגי ההון המופעלים על-ידי שני השחקנים הפועלים בשדה חינוכי מוגדר עשויה לסייע בהבנת מאפייני הקשר שבין הורים לגננות, לתרום לבהירות בהבנת הרווחים שכל צד מפיק לצד המחירים הנקשרים לסוגי ההון התרבותי המופעלים, ולקדם מערך של ציפיות הדדיות בין שני השחקנים כדי לטייב את המעשה החינוכי. במילים אחרות, התחקות אחר סוגי ההון המופעלים בשדה יחסי הכוחות שהם מייצרים תאפשר להבין את המניעים, את הצרכים ואת תהליך קבלת ההחלטות

של שני השחקנים. הבנה זו עשויה לסייע בפרימת המורכבות שביחסי גננות-הורים, ולשמור על חוסנה של המערכת תוך יכולת להתמודד בהצלחה עם משברים ואתגרים. נוסף על כך, הסתכלות על הרובד הסמוי בקשר בין הצדדים תוכל לסייע לגורמים בארגון החינוך ביצירת שותפות המקדמת מענה לכל הצדדים באופן שאינו שוחק את המערכת ואינו מוריד מעילותה.

סקירת ספרות

מאבקים בשדה החברתי - פרדיגמת הקונפליקט על פי בורדייה

תיאוריית ההון התרבותי של בורדייה (1984), היוצאת מתוך פרדיגמת קונפליקט, גורסת שתכונות עיקריות של פרטים הן, למעשה, סוגים שונים של כוח או הון המשועתק (Reproduction) לתוך המבנה החברתי כדי לשמר את מעמדן של קבוצות חברתיות הגמוניות. שורשי הרעיון של הון תרבותי נעוצים בהמשגתה של לידיה הניפן (Hanifan, 1916). חלוקת סוגי ההון השונים (למשל, חברתי, כלכלי וסמלי) קובעת את סוגי הכוחות הפוטנציאליים וסיכויי הגישה לרווחים שהם מציעים, כמו למשל, הישגים לימודיים ותעסוקה בעתיד. מחקרים העוסקים בסוגי הון תרבותי כבסיס להבנת יחסי הגומלין שבין הורים לבין מערכת החינוך התמקדו בעיקר במורים ובבתי ספר (Addi-Raccah & Ainhoren, 2009; אדי-רקח וגרינשטיין, 2016; סבג וביברמן-שלו, 2014; פרידמן ופישר, 2003; גוסקוב, 2016; פווין, 2007; Lareau, 1987; Lareau, 2000) ומחקרים מעטים בלבד בדקו היבטים אלה בהקשר של גננות וגני ילדים. להלן יוצגו סוגי הון תרבותי המאפשרים לפרטים למצב את מעמדם בתוך השדה החברתי שבתוכו הם פועלים.

הון כלכלי

להון הכלכלי הקובע את מעמדה הסוציאקונומי של משפחה השפעה רבה על ציפיות והישגים לימודיים (סבג וביברמן-שלו, 2014; Einarsdottir & Jónsdóttir, 2019). לארו והורבט (Lareau & Horvat, 1999) מצאו שהורים ממעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה מחזיקים בהון תרבותי המאפשר להם לקיים שיח מנחה מדיניות עם צוות בית הספר. לטענת החוקרות, ההון התרבותי והכלכלי של משפחות אלה מעצים את ההשפעה של מעורבות הורים על הישגי התלמידים. במחקר קלסי אחר שנערך בארה"ב,

ערכה לארו (Lareau, 1987) השוואה בין אופי ומידת המעורבות של הורים שילדיהם לומדים בבתי-ספר הממוקמים בשכונות ממעמד סוציו-אקונומי גבוה לבין הורים שילדיהם לומדים בבתי-ספר בשכונות ממעמד סוציו-אקונומי מוחלש. ממצאי המחקר הצביעו על כך שהיה שוני בין מערכות היחסים שבין ההורים לבין המורים בשתי השכונות. בבית הספר הממוקם בשכונת היוקרה מעורבות ההורים בפעילויות ובדרישות בית-הספר הייתה גבוהה מאוד, איכות היחסים עם המורים הייתה אקדמית ולא פורמלית בדגש על בקרת עבודתם של המורים. הורים אלה גם הכירו את תוכניות הלימודים והמשיכו את תהליך הלמידה בבית. ככלל, הקשר בין הורים משכונת היוקרה התאפיין בשיתוף פעולה ובתלות הדדית בין שני השחקנים. לעומת זאת, השתתפותם של ההורים בשכונה המוחלשת בפעילויות ובדרישות הבית ספריות הייתה נמוכה, היחסים עם המורים היו פורמליים וטכניים, רמת החיזוק והבקרה על המורים הייתה נמוכה וכך גם רמת ההיכרות של ההורים עם תוכניות הלימודים. לטענת לארו, ההון התרבותי והכלכלי של המשפחות שיעתק את מעמדם של הילדים המשתייכים לשכונת היוקרה, שכן הוא אפשר להורים לקיים מערכת יחסים מקדמת עם בית-הספר בדגש על מעורבות חזקה ברכישת ידע וכלים להצלחת הילדים בעתיד.

הון חברתי

שורשיו של ההון החברתי טמונים במושגים של רשתות חברתיות, יחסים חברתיים ונורמות של הדדיות ואמון, המהווים משאב המאפשר להפיק תועלות ליחידים ולקבוצות (Bourdieu, 1986). הון זה משמש צינור להשגת מידע וטובין והוא מבנה קהילות חסינות המתמודדות ביעילות עם מימוש מטרותיהן (סבג וביברמן-שלו, 2014). נפחו ועוצמתו של ההון החברתי של פרט מסוים תלויים בהיקף "רשת הקשרים" שהוא יכול לגייס וכמות ההון הכלכלי, התרבותי והחברתי העומדת לרשות כל אחד מן המקושרים שלו. לגבי ילדים אפשר להבחין בין הון חברתי בתוך המשפחה, קרי, הנגישות להון האנושי של המבוגרים, ובין הון חברתי מחוץ למשפחה - הקשרים של משפחתו עם משפחות אחרות ובכללם קשרי ההורים עם מוסדות הקהילה. קיימת עדות לכך שככל שלהורים הון חברתי רחב יותר, כך הם מעורבים יותר בפעילות בית ספרית, והם חשים מחויבות רבה יותר כלפי מורים (פוין, 2007).

אמויאל וכרמון (2011) מתארים ארבעה מדדים להון חברתי: 1. השתתפות ברשתות חברתיות - ככל שלאדם יש יותר חברים שבהם אפשר להיעזר ושעליהם אפשר לסמוך במצבים שונים (כיום, מושג זה מכיל גם חברויות וירטואליות ברשתות החברתיות); 2. אמון באנשים אחרים - התייחסות לציפייה של אדם כלפי אחרים בקהילתו שהתנהגות כל אחד מחבריה תהיה תקנית, הגונה ומשתפת פעולה; 3. מחויבות הדדית - אמונה במחויבות הדדית בין האדם לבין אחרים הנמדדת בתמיכה חומרית או רגשית בין אנשים, הדדיות בהקשר של מתן שירותים שונים, עזרה הדדית בטיפול בילדים, בהסעות ותמיכה כספית; 4. פעילות וולונטרית בארגונים – למשל, ועד בית, ועד שכונתי, ארגוני התנדבות חברתית והצטרפות ליוזמות פוליטיות אקטיביסטיות. ההנחה היא שהשתתפות בפעילות של מנגנונים חברתיים ממוסדים תורמת ליצירתן של רשתות חברתיות בקהילה ובהמשך לכך להתפתחותן של נורמות של הדדיות ואמון, המאפשרות שיתופי פעולה והעלאת רמת ההון החברתי.

הורים ומחנכים - שימוש בסוגי הון בניהול היחסים

יחסים בין הורים ומורים מושפעים ממאפייני הפרט וקשורים למשאבים ולתפיסת המורים כבעלי יכולות מקצועיות. מחקרן של אדי-רקח וגרינשטיין (2016) מעיד על שימוש דו-כיווני של הורים ומחנכים בסוגי ההון השונים להשגת התועלות הנובעות מיחסי הגומלין ביניהם. מחד, רמות גבוהות של הון יכולות לסייע לצדדים לקדם את רווחתם ומטרותיהם, ומאידך, חוסר התאמה בין רמות ההון שמחזיקים ההורים לבין רמות ההון שמחזיקים המורים יכול להיות מקור למאבקי כוחות.

רווחים והפסדים במערכת היחסים

מעורבות הורים נבחנה גם במונחים של עלות ותועלת למחנכים ולהורים. מורים הרואים בהורים גורם מתערב ולא רצוי, מדווחים שהנזק ממעורבות ההורים עולה על התועלת שבה (פרידמן, 2010). מחד, הצוות החינוכי מוצא את עצמו חשוף לביקורת מתמדת של ההורים בנושאים ובעיסוקים מקצועיים מובהקים. מאידך, מעורבות הורים עשויה להעניק למורים סיוע מעשי ואף תמיכה רגשית ונפשית אשר תפחית את שחיקתם המקצועית. כמו כן, נמצא שקשר טוב עם ההורים מעלה את תחושת המסוגלות

של המורים ואת קרנו של המוסד החינוכי בעיני הצוות החינוכי ובעיני הקהילה כולה (פרידמן ופישר, 2003).

גישה נוספת למערכת היחסים בין הורים למחנכים, שאליה התייחסו פרידמן ופישר (2003), רואה בהורים לקוחות של מערכת החינוך שיש צורך להתמקד בהם ולהתאים את המערכת לדרישותיהם. מערכת החינוך המעניקה שירות לצרכניה, צריכה ללמוד על המוצר (לימודים) ולשפר אותו באופן העונה על ציפיות צרכניה, ואילו ההורים כצרכנים דורשים מידע על בית הספר ועל מדיניותו ומצפים למשוב על התקדמות ילדם. גישה נאו-ליברלית זו עשויה לתרום למעצבי מדיניות במישור הארצי והמקומי להיענות לציפיות הציבור, להבין את חרדותיו ולשפר את תהליך החינוך. השוק התחרותי של העולם המערבי אינו פוסח על המוסדות החינוכיים המנסים לשווק את עצמם. מוסדות חינוכיים שהשקיעו בפיתוח שותפות חזקה בין הורים למוסד החינוכי דורגו גבוה יותר ביחס למוסדות שלא עשו זאת (פרידמן ופישר, 2003).

פריש (2012) מתאר את חיזוק השותפות בין ההורים לגננת גם במונחים של "שיווק הגן". שיווק עצמי של הגננת יוביל לרווח של הכרת ההורים בה כמנהלת גן וכמובילה חינוכית. הכרה זו יכולה לקדם את הגננת בתפקידה ולהתבטא ברווח כספי וברווח רגשי. שיווק הגן יכול להיעשות בדרכים כגון שיתוף פעולה של הגננת עם מוסדות קהילתיים, תליית מכתבי תודה והוקרה של הורים משנים קודמות, הפצת תמונות מסביבת הגן להורים ובפורומים של גננות וקידום יוזמות חינוכיות חדשניות כביטוי למקצועיותה של הגננת. אחד הרווחים הרגשיים שמפיקה הגננת ממעורבות ההורים קשורה בהתמודדות עם תחושות של בדידות, לחץ ודחק הנובעים מהמורכבות והתובענות בתפקידה. אייזנברג (2018) זיהתה כמה גורמים המקדמים תחושות אלה: מבנה גן בודד וחוסר נגישות לעמיתות, לגורמי חוץ ופנים, חוסר סימטריה מקצועית בין הגננת לסייעת, יחסים טעונים ומתוחים עם ההורים. סיבה נוספת לתחושה זו היא פערי תפיסה בין הגננות לבין המערכות הסובבות אותן, דבר המשפיע על תחושת הביטחון שלהן ביכולתן ועל תחושת המימוש העצמי (גנץ-אלוני, 2003).

רגש הבדידות של גננות עלול להופיע בכמה מצבים. האחד, כשאין יחסים בין-אישיים הדוקים ובעלי ערך עם עמיתים והורים. מצב זה נובע בדרך כלל מהפער בין תפיסת הגננת את תפקידה ואת כישוריה לבין תפיסת ההורים את תפקידה, פער אשר מוביל לעיתים לתחושה של עלבון מצד הגננות בשל היחס

המתנשא מצד הורים. המצב השני הוא כשהיחסים עם עמיתים והורים הם מצומצמים ולא מספקים ולבסוף, כשמערכת היחסים החברתיים התוך-אישיים והבין-אישיים לקויה ומלווה בסימפטומים של מצוקה נפשית, משבר ולחץ פסיכולוגי (אייזנברג, 2018).

במחקר שנערך בגני חובה ממלכתיים בצפון הארץ זוהו חמש זירות מרכזיות של התנהגות אזרחית-ארגונית בקרב גננות בהיבט המקצועי ובהיבט הבין-אישי (סטודני ואופלטקה, 2011). התנהגות אזרחית-ארגונית מתבטאת בפעילויות אשר הגננת בוחרת לבצע כאשר הדבר נעשה בהתאם לדרך פרשנותה את תפקידה כמספקת מענה לצרכים אישיים וחברתיים של הילד בהקשר הרחב של הגן, של המשפחה והקהילה. ביטויים התנהגותיים אלה מבוצעים על בסיס התנדבותי ואינם מתוגמלים.

ביטויים של התנהגות אזרחית-ארגונית במרחב החינוכי ייחודיים לגננות ולמורים הפועלים במדינות רבות בעולם. התנהגויות ייחודיות אלה מבטאות למעשה תרבויות תקשורת נבדלות. כך למשל, בעוד שבישראל מקודשת תרבות של תקשורת פתוחה בין הורים לבין אנשי חינוך כביטוי לניהול נכון וליצירת אקלים חינוכי מיטבי (אופלטקה, 2007), במדינות אחרות אפשר למצוא עדויות לתרבויות תקשורת סגורות או פורמליות יותר. לדוגמה, בטורקיה וביוון תקשורת בין הורים לגננות מתבטאת בדגש על חילופי מידע ושיתופי פעולה על פי צרכי המסגרת החינוכית בלבד (Özkan Yıldız & Yilmaz, 2021; Sakellariou & Rentzou, 2007). בפינלנד ובאסטוניה התקשורת של גננות עם הורים מתבטאת בשיתופי פעולה לקידום מטרות חינוכיות שהוגדרו על-ידי ארגון החינוך והטיפול לגיל הרך (ECEC - early childhood education and care) הקובע סטנדרטים לניהול מערכות הגיל הרך בהתייחסות לדרכי הניהול והתקשורת עם הורים ועם כל גורם בר-השפעה על המערכת (Niikko & Ugaste, 2012; Hujala & Eskelinen, 2013).

גורמי מקרו ומיקרו שונים עשויים לעצב את ההבדלים בתרבויות התקשורת הייחודיות שבין הורים לבין אנשי חינוך בעולם. בישראל, למשל, תרבות המקרו החברתית מבטאת שיח פתוח בין אזרחי המדינה, מה שנהוג לכנות לדבר "דוגרי" (Katriel, 2015). תרבות זו מתבטאת גם בתקשורת הפתוחה שבין הורים לאנשי חינוך. כמו כן, ברמת המיקרו למעמד הפרופסיונלי הנמוך של אנשי החינוך בישראל, ובמיוחד של גננות, עשויה להיות גם כן השפעה על תרבות התקשורת שבין הורים לבין אנשי החינוך (אייזנברג, 2018; גילת, רוסו-צימט, טל וטבק, 2017). מחקר שנערך בארץ אשר בדק תפיסות הורים

בנוגע למעמדה, לתפקידה ולתפקודה של הגננת מצביע על דימוי מורכב של מעמד הגננת בארץ בעיני ההורים ועל כך שישנם פערים ניכרים בין הממדים המרכיבים את הדימוי הזה. מחד, מקצוע הגננת נתפס כמצריך רמה גבוהה של מקצוענות וכתורם במידה רבה לחברה. מאידך, האטרקטיביות שלו ונאותות השכר היא נמוכה מאוד (גילת, רוסו-צימט, טל וטבק, 2017). לתפיסת ההורים את תפקיד הגננת יש השפעה קיצונית על ההערכה המקצועית, העצמית והאישית ועל תחושת הביטחון המשתקפת בשיח שלה עם ההורים (Einarsdottir & Jónsdóttir, 2019). המעמד הפרופסיונלי הנמוך של הגננות בארץ גורם להורים לתפוס עצמם כשותפים פרופסיונליים לניהול הגן, להשמיע קולות ביקורת ולערער את סמכותה הפרופסיונלית של הגננת (Bang, 2018). כך, בעוד גננות המנהלות גנים בישראל משקיעות הרבה מעבר לנדרש לניהול התקשורת עם ההורים דרך מגוון ערוצי תקשורת והרחבת יוזמות לקידום שיתופי פעולה עימם, גננות במדינות אחרות כגון פינלנד, אסטוניה ומדינות נוספות החברות באיחוד האירופי, פועלות על פי החלטות של גורמים מוניציפליים ומובילות את התקשורת עם ההורים בהלימה להחלטות ברמת המקור במטרה לשמר סטנדרטים גבוהים בניהול מערכות החינוך לגיל הרך. היצמדות של שני השחקנים להחלטות מנהליות חיצוניות מקנה לגננות סמכות ברורה ומעמד פרופסיונלי גבוה במדינות כמו פינלנד ואסטוניה (Hujala & Eskelinen, 2013). מניע ייחודי נוסף, העולה מהמחקר לגילויי התנהגות אזרחית-ארגונית בקרב גננות, הוא הצורך בהפחתת תחושת הבדידות שלהן. גננות אשר עובדות בערים וביישובים הקהילתיים מקיימות פעילויות רבות בקהילה בהשתתפות אנשי מקצוע ומבוגרים, פעילויות החורגות מהנדרש מהן מתוקף תפקידן. הן משתתפות מרצון בישיבות בין-מקצועיות, פועלות בוועדות היגוי יישוביות ועירוניות, מפיקות אירועים קהילתיים ומנחות קבוצות דיון של הורים. התנהגותן מאפשרת להן לפעול בחברת מבוגרים והדבר מסייע להפחתת תחושת הבדידות המקצועית שלהן (סטודני ואופלטקה, 2011). במחקר נוסף (אייזנברג, 2018), שבו השתתפו שלוש קבוצות של מנהלות גן על פי הוותק בעבודתן, זוהו שני סוגי אסטרטגיות להתמודדות עם רגש הבדידות המקצועית - אסטרטגיות מקצועיות ואסטרטגיות רגשיות. אחת האסטרטגיות המקצועיות שנמצאה הייתה פרו-אקטיביות וגיוס גורמים מקצועיים ובלתי-מקצועיים, ביניהם גיוס הורים של ילדי הגן, כמשאב מקומי המתאפשר בזכות קיומה של תקשורת טובה עם הורים. מנהלות הגן היו ערוות לכוח ההורים הקיים בגן ונעזרו בו, בין היתר, בהתמודדות עם

תחושות הבדידות. שימוש בהורה כמשאב מאפשר שיח ומקדם שקיפות לגבי הנעשה בגן. נמצא גם שיוזמות בגן הילדים כגון פרויקטים חינוכיים בשיתוף הורים וקהילה (פרויקט שמירה על הסביבה, חצר פעילה ועוד), מסייעות לגננות בהתמודדות עם הבדידות תוך הובלת הגורמים בגן למימוש היוזמה (אייזנברג, 2018).

מעורבות הורים ברשת – טשטוש הגבולות בין הפרטי לציבורי

העידן הנוכחי מאפשר לשני השחקנים בשדה החינוך - הורים ומחנכים - לתקשר ישירות באמצעות מגוון טכנולוגיות תקשורת חדשות המבוססות על האינטרנט, כגון מחשב או טלפון נייד (שכטמן ובושריאן, 2015). מכיוון שערוצי התקשורת החדשים מאפשרים העברת מסרים ישירה ומיידית השימוש בהם מגביר במידה משמעותית את הזמינות ההדדית של הורים ומורים. למעשה, הנחת היסוד של המתקשרים היא שעצם השימוש במכשירים ניידים מכתוב נורמה חדשה של נגישות המחייבת בעיקר את המורים להיות זמינים להורה בכל זמן ובכל מקום (ברוח של לקוח ונותן שירות). נורמה זו יוצרת עומס של עבודה על המורה וטשטוש הגבולות בין החיים הפרטיים, הן של המורים, הן של ההורים לבין החובות החינוכיות והיא מבססת רוח נאו-ליברלית במערך יחסים זה (Giroux, 2002). המורים מדווחים על עומס יתר וגם על פגיעה אפשרית בחייהם הפרטיים בשל הקושי להציב גבול בין עבודה לבין חיים פרטיים (קורץ, 2014).

מאפיין מרכזי ביותר של ערוצי התקשורת החדשים הוא יכולתם לטשטש את הגבולות בין תקשורת בין-אישית לתקשורת המונים. הכוונה בטשטוש גבולות היא העברת מסרים פרטיים הכוללים מידע אישי ואינטימי לקהל רחב באופן המאפשר להפיץ במהירות מידע על תלמיד או על פעילות בבית הספר וגם לקבל תגובה (קורץ, 2014). נוסף על כך, אמצעי התקשורת האלקטרונית הזמינים אינם יכולים להחליף קשר אישי בין השותפים, קשר המאפשר לחזק את הביטוי המילולי בתנוחת גוף, בהבעות פנים ובביטויים רגשיים אחרים הנדרשים בתקשורת בין-אישית שהיא מורכבת יותר מהעברת מידע בלבד (נוי, 2017). עיקר השימוש בערוצי התקשורת החדשים בין הורים למורים, למשל, יישומון WhatsApp מתאפיין בהעברת הודעות ומידע לא-פורמלי הכולל גם תמונות על פעילות בבית הספר ועל פעילות הילדים, וההורים רואים בפלטפורמה זו אמצעי תקשורת המעניק תחושה של קהילתיות. התקשורת

מהירה מאוד, כותבים ועונים מיד ומידת האינטראקטיביות מדמה שיח פנים אל פנים. עם זאת, יש כאן פתח לתגובה מהירה מדי ללא מחשבה ועריכה מראש. כמו כן, קיימת סכנה של תגובה לכלל הקבוצה, אפשרות שעלולה לגרום למבוכה ואף להפרת הפרטיות של תלמידים ומבוגרים. נוסף על כך, פעלתנות יתר של חלק מההורים עלולה להביא להשתלטות של מעטים על כלל התקשורת בין ההורים למורים (שכטמן ובשריאן, 2015).

בהקשר לכך, אדי-רקח וימיני (Addi-Racah & Yemini, 2018) בחנו באיזו מידה פלטפורמות של מדיה חברתית כגון WhatsApp מאפשרות לסוגים שונים של הורים להביע את קולם ואם כן, באילו סוגיות. המחקר אפיין שימושים שונים ב-WhatsApp בהקשר של מעורבות הורים תוך ביצוע מעקב אחר שיח הורים בקבוצות הורים ביישומון. ממצאי המחקר חשפו שהקבוצות פעילות מאוד ומקיימות שיחות על בסיס יומי ואינטנסיבי, אך הן שונות במגוון הסוגיות שעלו, באורכן ובעוצמתן. חלקן כללו דיאלוגים בין שני הורים בזמן שבאחרות היו מעורבים יותר מ-15 הורים שונים (בעיקר אימהות). השיח התגבר, כנראה בשל הזמינות והקלות שבשימוש בפלטפורמה. עם זאת, ההורים שרואיינו במחקר תיארו שפע של מידע בנלי והודעות שחוזרות על עצמן. חלק מהשימושים השכיחים שנמצאו בכל הנוגע לתקשורת בפלטפורמת WhatsApp מתייחסים בעיקר להיבטים של חששות ותלונות. כלומר, התמקדות באירועים ספציפיים או בילד ספציפי המתוארים באופן פרובוקטיבי, שיח על התרחשויות ספציפיות בכיתה, התנהגות של מורים ושיקולי דעת מקצועיים שהפעילו. למרות ההצגה הפרובוקטיבית של הדברים וקריאות לפעולה, מרבית השיחות לא התפתחו לדיון הורי עמוק או למימוש פעולה נגד בית הספר. התגובות בשיח נעו בין תמיכה קלה מכמה הורים להתנגדויות מאחרים. מאפיין נוסף שנמצא בשיחות WhatsApp היה יזמות וקריאה למאבק משותף ומאורגן. שיחות מסוג זה החלו בהורה שהעלה בעיה או צורך משותף. בנושאים אלה עלו יותר דיונים ויותר הצעות ליוזמה וליישום מחוץ לפלטפורמה. הורים שרואיינו ראו את היתרון העיקרי בשימוש ב-WhatsApp באפשרות להתארגנות ספונטנית למען אינטרס משותף. בהקשר זה אין להתעלם מתופעת הבריונות במרחב המקוון. שימוש במרחב המקוון וברשתות חברתיות נוספות תוך שימוש במילים פוגעניות ותוקפניות כלפי אדם, ילד או מבוגר שאינו נוכח בקבוצה ואינו יכול להגן על עצמו, עשוי להיתפס כבריונות לשמה. בריונות זו יכולה

להיות מופנית כלפי ילדים בבית הספר או כלפי אנשי חינוך בקבוצות שבהן אינם נוכחים (בוניאל-ניסים, דמרי ורולידר, 2018).

מכאן עולה שאלת המחקר המרכזית והיא: מהם סוגי ההון התרבותי שמפעילות גנות והורים כחלק מתיהלוק הקשר ביניהם ומהם הרווחים והמחירים הנובעים מהפעלת סוגי הון אלה?

מתודולוגיה

הקשר המחקר

המחקר נערך בשכונה הממוקמת בעיר גדולה במרכז הארץ ואשר מאפייניה מציגים מודל שכונתי הכולל אוכלוסייה במעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה, מבנה משפחתי הומוגני בהיבטיו המבניים ומעורבות קהילתית גבוהה הפועלת ככוח מניע בשדה. מאפיינים אלה עשויים להשתקף בדפוסי התקשורת בין ההורים לגנות ובתפיסות ההדדיות של שני השחקנים בשדה.

השכונה ממוקמת בקרבת אזורי תעסוקה רבים, ביניהם אזורי תעשייה מפותחים ובהם חברות הייטק וחברות מובילות נוספות. מקורות התעסוקה המתוארים ברובם מצריכים הכשרה ארוכת טווח ותעודות פורמליות ממוסדות להשכלה גבוהה. מאפיינים אזוריים אלה מושכים זוגות צעירים, אקדמאים, בעלי הכנסה בינונית-גבוהה, הורים ל-1-3 ילדים. בשכונה פועלים 71 גני ילדים, מתוכם 50 גנים ממלכתיים ו-21 גנים ממלכתיים-דתיים, כולם באחריות משרד החינוך. חלק מהגנות מתגוררות בשכונה הנחקרת וחלקן מגיעות מיישובים סמוכים. כולן אקדמאיות עם תואר ראשון בחינוך, לחלקן תואר שני. הגנים נבנו במרחבים הכוללים עד עשרה גנים בכל מרחב ובו מתקיימים מפגשי הכשרה ושיח עמיתים כמו גם פעילויות משותפות של הגנים בקהילה. ועד התושבים הוקם בשכונה בשנת 2005 ופועל עם גופי העירייה השונים בכל הנושאים הקשורים לשכונה. פעילותו האינטנסיבית מתועדת על ידי חברי הוועד באתר שהוקם למען התושבים ובקבוצות ייעודיות בפייסבוק וב-WhatsApp של תושבי השכונה, המיועדים לשיח פתוח בנושאי חינוך, קידום עסקים בשכונה, אירועים, בקשות והמלצות. מאפיינים אלה מהווים משאבים משמעותיים לקידום רווחת התושבים בשדות השונים, בניהם השדה החינוכי. עם זאת, האופי הקהילתי מבסס נורמות של הדדיות ושיתופי פעולה בין התושבים לטובת הפקת תגמולים וכך נוצרים מאבקי כוחות בין התושבים לבין המוסדות השונים, בניהם גני הילדים.

שיטת המחקר והגישה המחקרית

המחקר מאמץ מתודה איכותנית פרשנית בדגם של חקר מקרה (case study). הספרות התיאורטית והאמפירית מציגה מגוון אוריינטציות וגישות פילוסופיות המגדירות "חקר מקרה" (Harrison et al., 2017). המחקר הנוכחי מאמץ את הגדרתו הרווחת של יין (Yin, 2014) שעל פיה חקר מקרה הוא פעילות מחקרית אמפירית המתמקדת בתופעה עכשווית בהקשר של מציאות חיים אמיתית וממשית, שבה לחוקר יש שליטה מוגבלת או שאין לו שליטה כלל על אירועים המתרחשים בסביבה מוגבלת וידועה. בחקר מקרה נעשה שימוש במגוון נתונים שנאספו בדרכים שונות. מטרות חקר המקרה הן לערוך מחקר מעמיק ומקיף במקרה נתון על אודות יחידים, קבוצות, מוסדות וקהילות. חקר המקרה מאפשר לזהות גורמים מרכזיים, מערכות יחסים ותהליכים המתרחשים בתוך הסביבה המוגדרת. בהקשר לכך, המחקר הנוכחי בוחן את התופעה המוגדרת כקשר בין גננות לבין הורים בשכונה אחת המאופיינת באוכלוסייה ממעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה. חקר המקרה מושתת על איסוף נתונים משכונה אחת, שהיא הסביבה המוגדרת, ומעניק לתפיסות הרווחות בקרב ההורים והגננות בשכונה הנתונה משמעות העשויה לאפשר הכללה מעבר לחקר המקרה הנתון (Crowe et al., 2011). נוסף על כך, אימוץ גישת חקר המקרה תאפשר לזהות את סוגי ההון התרבותי המעצבים את מערכת היחסים שבין ההורים לבין הגננות בסביבת החקר המוגדרת.

משתתפי המחקר ודגימתם

במחקר השתתפו גננות הפועלות בשכונה הנחקרת והורים תושבי השכונה שילדיהם לומדים בגנים. מאפייני הקשר נבחנו בהתייחס לקשר של הגננת עם הורים שמעורבותם מאורגנת (מעורבות קולקטיבית דרך השתייכות להנהגת הורים, לוועד הגן או במסגרת הקהילה המקומית) ועם הורים שמעורבותם ספורדית (הורים המעורבים בבית הספר או בגן באופן פרטני מתוך דאגה לילדיהם). כפי שעולה מלוחות 1, 2 ו-3 כל משתתפות המחקר, הן מנהלות הגנים, הן ההורים, הן נשים.

לוח 1: מיפוי סך משתתפות המחקר

מנהלות גנים (נשים בלבד)	הורים (נשים בלבד)
16 מנהלות גנים לגיל 3-6	7 אימהות לילדים בגנים בשכונה שמעורבות בגן מאורגנת (חברות ועד הגן והנציגות ההורית)
מהחינוך הממלכתי היהודי בשכונה הנחקרת	9 אימהות לילדים בשכונה שמעורבות בגן ספורדית (אינן חברות ועד הגן והנציגות ההורית)

לוח 2: תיאור המאפיינים הדמוגרפיים של מנהלות הגנים

שם (בדוי)	גיל	ותק במקצוע (בשנים)	השכלה אקדמית	גיל ילדי הגן
רונית	36	7	B. Ed.	5-4
קורנית	33	6	B. Ed.	4-3
מירה	34	6	B. Ed.	5-4
מיקה	43	7	B. Ed.	4-3
ריקי	48	10	B. Ed.	4-3
מיכל	47	10	M. Ed.	5-3
יעל	37	14	B. Ed.	6-5
זיו	51	15	M. Ed.	4-3
גילי	52	27	M. Ed.	6-5
עופרי	53	20	M. Ed.	5-4
אלונה	46	15	B. Ed.	5-4
מעין	56	28	M. Ed.	5-4
טליה	58	34	B. Ed.	5-4
דניאל	42	15	M. Ed.	4-3
רחלי	44	16	M. Ed.	4-3
עדן	53	22	B. Ed.	6-5

לוח 3: תיאור המאפיינים הדמוגרפיים של האימהות

שם (בדוי)	גיל	רקע תרבותי	עיסוק	ותק בשכונה	מצב משפחתי	מספר ילדים במשפחה	מידת המעורבות בגן
שירי	38	ילידת הארץ	פסיכולוגית	10	נשואה	2	ספורדית
בתיה	44	עלתה לארץ מרוסיה בגיל 6	פיזיותרפיסטית	11	נשואה	3	נציגת ועד
אדל	39	עלתה לארץ מארגנטינה בגיל 9	תקשורת והנהלת חשבונות	3	נשואה	2	ספורדית
מיכל	34	ילדת הארץ	הנהלת חשבונות	4	נשואה	2	נציגת ועד
יעל	37	ילידת הארץ	ביטוח	3	נשואה	2	נציגת ועד
מיטל	34	ילידת הארץ	הייטק	5	נשואה	2	ספורדית
אורית	44	ילידת הארץ	מזכירה רפואית	14	נשואה	3	נציגת ועד
לירי	38	ילידת הארץ	גננת משלימה	3.5	נשואה	2	ספורדית
ענבר	37	ילידת הארץ	מטפלת	8	נשואה	3	ספורדית
אריאלה	45	ילידת הארץ	מנהלת מרפאה	12	נשואה	3	נציגת ועד
עופרי	44	ילידת הארץ	רכש ומכירות	7	נשואה	3	ספורדית
לי	40	ילידת הארץ	מורה לחינוך מיוחד	4	נשואה	4	נציגת ועד
טלי	46	ילידת הארץ	סייעת בגנים	7	נשואה	3	ספורדית
נירה	47	ילידת הארץ	מורה בתיכון	12	נשואה	3	ספורדית
שי	38	ילידת הארץ	תפעול בחברת ביטוח	6	נשואה	2	נציגת ועד
שירה	52	ילידת הארץ	ניהול משרד	12	נשואה	3	ספורדית

המשתתפות במחקר נבחרו באופן שאינו משקף את גודל השכבה באוכלוסייה, משום שלגודל השכבה אין משמעות מבחינת התוצאות. נבחרו גננות שלהן ותק בהוראה של יותר מארבע שנים. זאת משום שגננות חדשות מתמודדות עם קשיים האופייניים לכניסה לעבודה וצורכים מהן משאבי התמודדות עם כל ההיבטים של עבודתן, כולל הקשר עם ההורים. לפיכך, נקודת המבט של גננות חדשות עשויה להיות מבוססת יותר על התמודדות זו מאשר על תפיסה שהתגבשה. הגננות שהשתתפו במחקר גויסו באמצעות פנייה ישירה אליהן על פי רשימה עדכנית של גננות הפועלות בשכונה לשנת תש"ף המפורסמת באתר העירייה.

בחירת ההורים נעשתה על פי השיקולים הבאים:

1. מעורבות הורים מאורגנת לעומת הורים מעורבות ספורדית, כלומר, הורים שאינם נמנים עם חברי הוועדים מתחום הגנים. לצד זאת, גם בקרב ההורים שמעורבותם ספורדית נבחנה תפיסתם לגבי סוג מעורבותם וזאת עקב היותם חלק מקבוצת הורים ברשתות חברתיות, המאפשרות להם להעלות סוגיות בנושא הגן ולהגיע להחלטות משותפות.
 2. מספר הילדים במשפחה – נבחרו הורים לשני ילדים ויותר, מכיוון שניסיונם של ההורים עם גני הילדים דרך ילדים נוספים במשפחה, עשוי ליצור דפוסי תקשורת יעילים יותר מאשר אלו של הורים לילד אחד, שתפיסתם וציפיותיהם אינן מבוססות על ניסיון קודם.
- הפנייה להורים נעשתה באמצעות מדגם כדור שלג על סמך היכרות עם הורים רבים המתגוררים בשכונה שהפנו להורים נוספים. בפנייה הובהרה מטרת המחקר והתקבלה הסכמה מפורשת בעל פה מצידם להשתתף במחקר.

כלי המחקר

איסוף הנתונים התבצע באמצעות שלושה כלים:

1. ריאיון חצי-מובנה עם מנהלות הגנים ועם ההורים. ריאיון כזה נערך בדרך כלל על פי תדריך כתוב המפרט את הנושאים הקשורים למטרת המחקר, אם כי ניסוח השאלות או סדרן אינו נקבע מראש. חופש התגובה של המראיין רחב, והחוקר יכול להגיב על נקודות חדשות

שהמראיין מעלה ולכן כלי זה יכול לשקף תפיסות, ציפיות ודפוסי תקשורת בהקשר לנושא הנחקר (צבר בן-יהושע, 1997). להלן שתי שאלות מתוך הראיונות.

מתוך הראיון של הגננות: כיצד את תופסת את התקשורת בינך לבין ההורים ב-WhatsApp?

מתוך הראיון של ההורים: האם הוקמה קבוצת הורים מהגן ב-WhatsApp? האם את

משתתפת בקבוצה? מהן הסוגיות העולות בקבוצה זו בהקשר לגן?

2. יומן שדה (חזן ונוטוב, 2013) שנכתב באופן בין-סובייקטיבי כאשר מוקד הרפלקטיביות הוא

היחסים בין אחת החוקרות, שהיא גם מנהלת גן בעצמה בשכונה הנחקרת, לבין משתתפות

המחקר, שהן גם עמיתות למקצוע וגם הורים המבטאים תפיסות, ציפיות והתנהגויות המוכרות

לחקרת בהקשר של עבודתה.

3. מסמכים המתארים דרכי תקשורת ודפוסי תקשורת של הגננת עם כלל ההורים בגן, דוגמת

מכתבים בנושא תוכנית הלימודים, העברת הודעות ובקשות באמצעים כגון WhatsApp ודואר

אלקטרוני.

הראיונות נערכו בטלפון עקב האיסור לקיים מפגשים פרונטליים בתקופת קורונה. הם הוקלטו בהסכמת

המראיינים ותמליליהם שימשו לניתוח הנתונים. במסגרת הראיונות התבקשו הגננות להציג מכתבים

שהן שולחות להורים באמצעי התקשורת השונים, למשל, דיווח ושיקוף תהליכי למידה, תיאור אירועים

בגן, העברת הודעות ובקשות. מסמכים אלה שימשו לזיהוי של מאפייני קשר ואמצעי תקשורת שונים

בין הגננות להורים.

בשל קוצר היריעה, ממצאי המחקר המוצגים במאמר זה מתבססים על נתונים שנחשפו מתוך הראיונות

בלבד.

עיבוד הנתונים

בשלב הראשון, לאחר תמלול הראיונות, אותרו וגובשו קטגוריות מרכזיות המתארות תפיסות הדדיות

של הורים וגננות בנוגע לקשר ביניהם, מאפייני קשר הכוללים דרכי שימוש בהון תרבותי על סוגיו

השונים (חברתי, כלכלי וסמלי) כמשאב לניהול ותיאולך הקשר, וגורמים המעצבים את רווחתם של

הגננות וההורים הכוללים דרכים להפקת התגמולים לצד הגורמים המובילים למשברים בקשר. בשלב

השני, בוצע תהליך של קישור והתאמה בין הקטגוריות שנמצאו המייצגות את מאפייני הקשר בין ההורים לגננות לבין התיאוריה והספרות הקיימת (גבתון, 2001). לבסוף, בוצעה טריאנגולציה של הנתונים שהופקו משלושת כלי המחקר כדי לייצר תיאור עשיר של האירועים בשדה המחקר (Creswell, 2005).

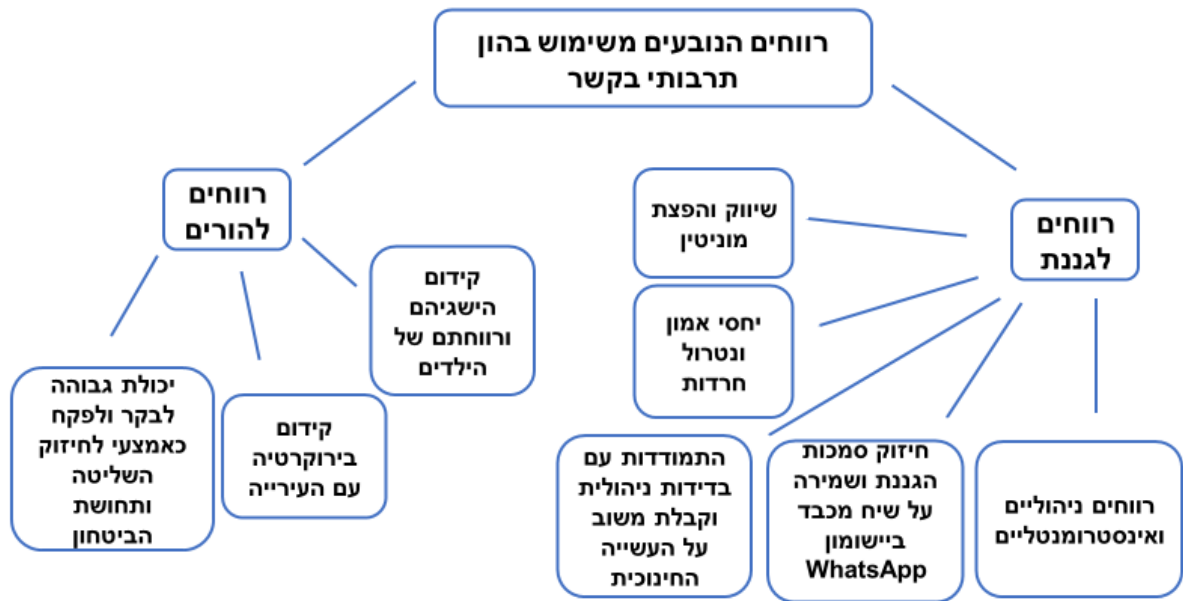
היבטים אתיים

טרם ביצע הריאיון ולאחר הבהרת מטרת המחקר נתנו המשתתפות הסכמה מדעת בעל פה לביצוע המחקר. במחקר הוקפד על אנונימיות של כל המשתתפות והן נקראו בשמות בדויים. כלל זה מומש גם באזכור שמות של ילדים שעשויים לעלות בשיח. גם שמות הגנים וזהות השכונה שבה נערך המחקר בדויים. לא התבצעה כניסה לשיחות בקבוצות הורים ב-WhatsApp כדי לשמור על מדיניות הפרטיות הקובעת כי כל אשר נכתב ב-WhatsApp הוא פרטי ונשאר בין המשתתפים בשיחה. המידע ומאפייני הקשר המתהווים דרך ערוץ חשוב זה אותרו ונאספו באופן עקיף באמצעות הראיונות עם ההורים והגננות. התקבל אישור למחקר מלשכת המדען הראשי. האישור הועבר לידי המפקחת, בצירוף תקציר הצעת המחקר ורשימת השאלות בראיון.

ממצאים

פרק זה מציג את הרווחים והמחירים הנובעים משימוש בהון תרבותי לסוגיו השונים בקשר בין הגננות להורים שמעורבותם ספורדית או מאורגנת ומנקודת המבט של שני השחקנים. הפרק מובא כמטריצה מרובעת כאשר תחילה מתוארים הרווחים בקשר מנקודת המבט של הגננת ואחר כך מנקודת המבט של ההורה (ראו תרשים 1). לאחר מכן, יובאו הממצאים ביחס למחירים מנקודת המבט של הגננת ואחר כך מנקודת המבט של ההורה (ראו תרשים 2).

רווחי ההון התרבותי - תפיסותיהם של הגננות ושל ההורים

תרשים 1: תפיסת הגננות וההורים את הרווחים הנובעים משימוש בהון התרבותי

רווחים מנקודת המבט של הגננות

רווחים ניהוליים ואינסטרומנטליים

חלק מהרווחים שהגננות דיברו עליהם הם אינסטרומנטליים וכוללים איסוף חומרים ומצרכים הנדרשים לגן, הקדשת זמן לליווי בעת טיולים, סיוע בפרויקטים ועוד. רווחים אלה מתאפשרים כאשר להורים יש הון כלכלי ואנושי, ידע ויכולת להבין את המטרות ולפעול לקידומן. ביטוי לכך עלה בדבריה של רונת (גננת): "הם הראשונים שיקפצו ויאספו כספים אם חסר משהו בגן או יתרמו או ייזמו כל מיני פרויקטים שאת לא רואה את זה באוכלוסיות אחרות. רק תציצי שחסר משהו לילדים". עוד עולה כי הגננות הכירו במשאבים הייחודיים של קהילת ההורים בשכונה. חלק מהן פעלו לזיהוי כישורים ייחודיים של הורים בגן והבאתם לידי ביטוי בהעשרת תוכנית הלימודים. רווח זה מתאפשר בשכונה שיש בה הון אנושי גבוה ומסוגלות גבוהה למעורבות בגן. רווחים אינסטרומנטליים באים לידי ביטוי לא רק בגיוס משאבים לצורכי הגן אלא גם לצורכי משפחות בגן ובקהילה, כגון גיוס תרומות. הגננות מכירות במעמדן וביכולתן לפעול לגיוס והנעת ההורים לשימוש במשאבים למטרות אלה ובכך הן מחזקות גם את מעמדן בקהילה.

חלק מהרווחים האינסטרומנטליים נובעים מדפוס הקשר של הגננת עם נציגי הוועד והציפיות העומדות בבסיס תפקידיו. אחד הרווחים הבולטים העולים מהראיונות הוא סיוע בניהול הקשר של הגננת עם כלל ההורים, רווח המתאפשר כאשר להורים יש הון חברתי, הכולל את היכולת לנהל את קבוצת ההורים ב-WhatsApp ובכך להשפיע וגם לגייס אותם לפעילות הכוללת איסוף מצרכים וחומרים. חלק מהגננות מקיימות בתחילת השנה שיח עם ועד הגן, שמטרתו לשתף אותו בתכנון ויישום של אירועים הקשורים לשיתוף הורים בגן. שיתופם של נציגי ההורים בהחלטות אלה מאפשר לגננת לקבל הסכמה מראש מהנציגים בשם כל ההורים וכך להימנע מקונפליקטים בהמשך כאשר נציגי ההורים תומכים בהחלטות ופועלים ליישומן. נוסף על כך, חברי הוועד דואגים לאיסוף המשאבים ומאפשרים לגננת להימנע מלבקש מההורים כסף.

חיזוק סמכות הגננת ושמירה על שיח מכבד ביישומן WhatsApp

עולה כי הגננות משתמשות בפונקציות הקיימות בערוצים הטכנולוגיים לצורך הגבלת הפתיחות בקשר עם כלל ההורים. מרבית הקשר של הגננות עם הורים שמעורבותם ספורדית מתנהל ב-WhatsApp באופן חד-כיווני. הגננות משדרות את התכנים לקבוצת ההורים ללא אפשרות לתגובה מצידם בפורום הקבוצתי. הקשר החד-כיווני הוא טקטיקה שנוקטות הגננות כדי לסכל את האפשרות להעלאת התנגדויות ולפתיחת דיון עם ההורים בפורום הקבוצתי ובכך להשפיע על שאר ההורים. לעומת זאת, הקשר של הגננות עם קבוצת נציגי הוועד הוא דו-כיווני וכולל שיח קבוצתי פתוח המאפשר שותפות מאורגנת שבה לגננת יש מידה גבוהה של שליטה בשיח. חברי הוועד השותפים בקבוצת ה-WhatsApp המיועדת רק להורים מרכזים ומנתבים את הסוגיות והשאלות העולות בקבוצה אל הגננת ומחזירים להורים תשובה כתובה ומאורגנת מהגננת. כך מונעת הגננת ריבוי פניות ופרשנויות של הורים ויוצרת צינור להעברת מידע מעודכן. נציגי הוועד כגורם מתווך, פועלים גם למניעת שיח בלתי ראוי בקבוצת ההורים תוך שמירה על אווירה מכבדת וחיזוק סמכות הגננת. הגננות מצידן פועלות להגדיר תפקיד זה בפני הנציגים בתחילת השנה וגם בפני כלל ההורים כדי לסכל מראש אפשרות לשיח מסוג זה בקבוצה. כך משתמשות הגננות בהון חברתי לניהול רשת הקשרים עם ההורים באופן המייצר יחסים יעילים יותר מבחינתן. כך למשל אומרת הגננת זיו:

כל עוד אני יודעת ותמיד הם יודעים שאם מתנהל שיח לא מכבד זה מגיע אליי אז אני חושבת שזה טוב כי אז הם עוצרים את זה. אותי מעניין אקלים הגן ואני צריכה שהוועד יהיה עם אצבע על הדופק, אני לא בקבוצת ה-WhatsApp של ההורים ואם יש תסיסה מיותרת, דברו איתי.

שיווק והפצת מוניטין

הגננות מכירות בהון החברתי, הכולל קשרים חברתיים רחבים שיש להורים בשכונה, ומשתמשות בהם לטובת הפצת מוניטין. מרבית הקשרים מתנהלים ברשתות חברתיות כגון פייסבוק וקבוצות WhatsApp קהילתיות. פעמים רבות הורים בשכונה מבקשים חוות דעת והמלצות על גני ילדים בשכונה, בפרט בחודשי ההרשמה לגנים וכך חוות דעת אלה מופצות ברשתות החברתיות ומייצרות את המוניטין של הגננת. ביטוי לכך נמצא בדבריה של הגננת ריקי: "כמעט כל מי שהגיע אליי, הגיע דרך המלצות של מי שהיה אצלי בשנים קודמות והם ראו מצגות ואת כל מה שעשיתי והם הגיעו לגן עם היכרות כלשהי".

יחסי אמון ונטרול חרדות

יחסי שקיפות וזמינות גבוהה של הגננת להורים מתאפשרים באמצעות שימוש בהון התרבותי לסוגיו בדרך של הרחבת דרכי התקשורת במגוון של ערוצים. הם מייצרים אמון המנטרל חרדות, מקדמים שיתופי פעולה ומונעים מאבקי כוחות. כך מתאפשרת לגננת פניות מלאה לעשייה החינוכית בגן, כפי שועלה מדבריה של הגננת קורנית:

אני חושבת שבמיוחד היום עם האוכלוסייה שיש פה בשכונה, כדי שיהיה לי אקלים גן רגוע ואיכותי ומיטיב עם הילדים והצוות, אני צריכה שכל המעטפת תהיה רגועה וגם המתחם גנים וגם באמת הקהילה הכללית, אני צריכה שההורים יהיו שקטים, יהיו רגועים, שיסמכו עלינו.

התמודדות עם בדידות ניהולית וקבלת משוב על העשייה החינוכית

רווח משמעותי העולה מהראיונות עם הגננות הוא קבלת משובים חיוביים וחיזוקים מההורים על עשייתן החינוכית. מאחר שהגננות חוות בדידות ניהולית הנובעת מניתוק פיזי מעמיתות ומגורמי ניהול במערכת, הן חשות שההורים הם הגורם העיקרי שיכול לראות ולהעריך את עשייתן היומיומית. להבדיל ממורים בבתי הספר, לגננות אין שותפים שיכולים לבחון ולמדוד את מקצועיותה ולהגיב להצלחותיה, גם לא לאורך שנים. מהראיונות עולה כי הגננות משתפות את הורים בעשייתן באמצעות מגוון רחב של ערוצים ופלטפורמות להעברת מסרים ויזואליים ומילוליים, בין היתר, כדי לקבל מהם תגובות של הערכה ושיתוף פעולה המשמשים להן מדד להצלחתן ומקצועיותן. מאפייני ההון האנושי של ההורים בשכונה מאפשרים להם להתייחס ולמדוד את מקצועיותה של הגננת בתחומי הניהול בעת שהם נחשפים לדרכי וערוצי התקשורת שלה עימם, לאיכות המידע שהיא שולחת, לכלים שהיא משתמשת בהם ולאופן ביטוי המידע. ביטוי לכך נמצא בדבריה של הגננת מירה: "כשאני מעלה כל מיני פעילויות שאני עושה, אז הם כאילו ממש רואים את מה שמעבר, הם מעריכים, משקיעים יותר זמן, יותר מתעניינים, הם לא מפספסים כלום".

הממצאים מעידים כי הגננות פועלות ליצירת קשר מיטבי עם ההורים בשל רווחים רבים ומשמעותיים המקדמים את רווחתן ואת רווחת הגן. רווחים אלה מניעים את הגננות להתנהגות אזרחית-ארגונית בהיבט המקצועי ובהיבט הבין-אישי. התנהגויות אלה מתבטאות בפעילויות שהן תופסות כמספקות מענה לצרכים אישיים וחברתיים של הילדים, של המשפחות ושל הקהילה. בהיזון חוזר, התנהגויות אלה מעודדות מעורבות הורים גבוהה וקשר מיטבי המניב את הרווחים לגננות.

רווחים מנקודת המבט של ההורים

קידום הישגיהם ורווחתם של הילדים

קשר מיטבי ושיתוף פעולה בין הגננת להורים יאפשר לגננת לקדם את מטרותיה בתחום חינוך הילדים. יחסים אלו יובילו באופן ישיר לקידום רווחתם והישגיהם של הילדים. ההורים, כמו הגננות, תופסים את מעורבותם בגן כחלק אינהרנטי מתוך הכרה בזכותם הלגיטימית לקבל דיווח שוטף מהגננת, ולהשתמש בהון האנושי והחברתי שברשותם להעלאת בקשות וביקורת, לפנות לדרגים השונים ולפעול למימוש

מטרותיהם. ללא הכרה בזכות זו וללא שיתוף פעולה מצד הגננת, יצטרכו שני הצדדים להתמודד עם קונפליקטים ומאבקי כוחות על חשבון רווחת הילדים. אחת האימהות, שירן, ביטאה זאת בדבריה: "בוודאי שיש רווח, היא מנהלת את הגן וברגע שהיא משתפת אותנו אז אנחנו הולכים איתה יד ביד אז זה פחות מאבקים. היא לא צריכה להוציא אנרגיות על להיאבק אלא באמת לקדם את הילדים". דרך נוספת לקידום הישגי הילדים ורווחתם היא על ידי קידום איכות הגננות. הורים שמכירים בהשפעתם על המוניטין של הגן ושל הגננת משתמשים בהון החברתי והאנושי שברשותם להבעת הערכה ותגמול לגננות איכותיות על ידי הפצת חוות דעת חיוביות ברשתות והעברת המלצות עליהן לעירייה ולפיקוח.

קידום בירוקרטיה עם העירייה

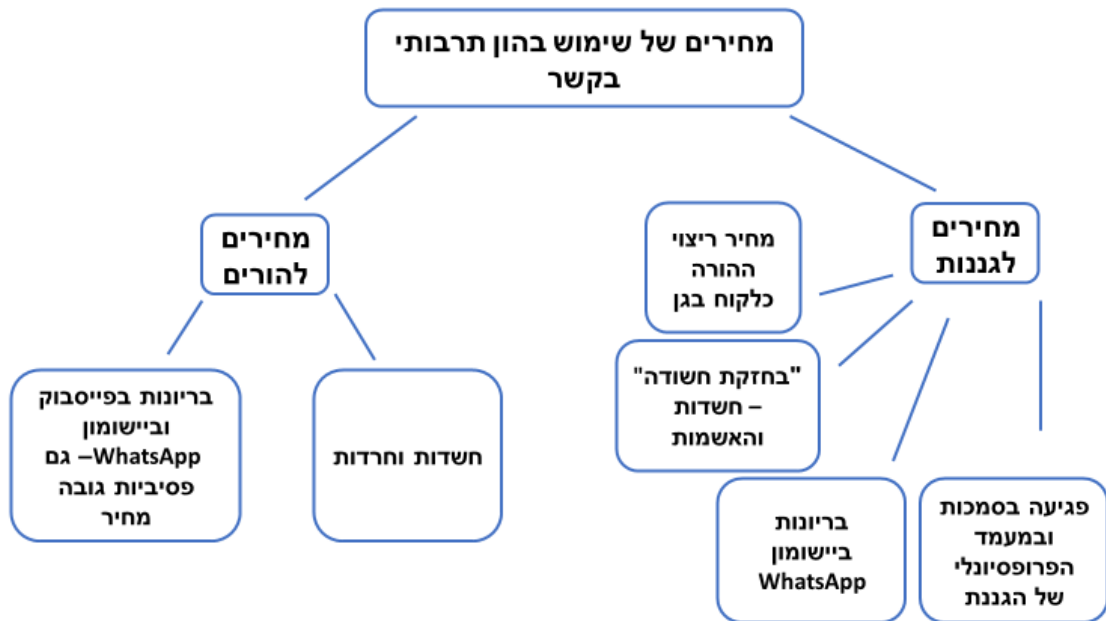
ההורים מכירים בהון החברתי כמשאב המחזק את כוחם הפוליטי ברשות המקומית. הם פועלים באופן מאורגן להנעת תהליכים ולהצבת דרישות גבוהות לקידום רווחת הילדים. מהראיונות עולה כי יש מקרים שבהם ועד הגן פועל עם הרשות המקומית ומצליח להניע תהליכים יותר מאשר הגננת עצמה בשל כוחו הפוליטי. ביטוי לכך עלה בריאיון עם אחת האימהות, בתיה: "היה לנו סיפור פה עם החתולים והחולות ופצעים של הילדים והייתי צריכה להיכנס בהם (בעירייה), הצללה לגן היה לנו להילחם, כל מיני דברים מול העירייה. יש דברים של לפנות לעירייה שזה יבוא מההורים וככה דברים יזוזו יותר מהר".

יכולת גבוהה לבקר ולפקח כאמצעי לחיזוק השליטה ותחושת הביטחון

גמישות ונגישות בערוצי התקשורת מאפשרים שקיפות וגישה נוחה ופתוחה למידע באופן המאפשר להורים לפקח על הנעשה בגן ולבקר את הפעילות בו. חלק מתהליכי הבקרה והפיקוח נערכים במסגרת קבוצת ה-WhatsApp של ההורים. פלטפורמה זו מאפשרת להעלות בקבוצה תהיות, תחושות, סוגיות או אירועים מהגן שלעיתים מבוססים על פרשנות אישית או על מקרה פרטני כדי לבדוק אם מדובר בתופעה בקרב הורים נוספים בגן או במקרה יחיד. לתפיסתם של ההורים פונקציה זו מניבה רווח לגיטימי ויעיל לצורכי פיקוח ובקרה על הגן. אירועי אלימות במסגרות לגיל הרך המתפרסמים ומובלטים באמצעי התקשורת, מחזקים עוד יותר את הצורך של ההורים בפיקוח ובקרה. לפיכך, ניהול הקשר בין ההורים בקבוצת ה-WhatsApp וברשתות החברתיות כחלק משימוש בהון החברתי שברשותם, נתפס

כאמצעי הכרחי לשיתוף מידע. ביטוי לכך עלה בדבריה של אחת האימהות, אדל: "בשביל זה קיים (WhatsApp הורים), בשבילנו, ההורים כדי שאם צריך להדליק נורה אדומה אז נדליק אותה".

מחירי ההון התרבותי - תפיסותיהם של הגננות ושל ההורים

תרשים 2: תפיסת הגננות וההורים את המחירים של שימוש בהון תרבותי

מחירים מנקודת המבט של הגננות

פגיעה בסמכות ובמעמד הפרופסיונלי של הגננת

המשאבים שיש להורים המתגוררים בשכונה מאפשרים להם לפעול לקידום מטרותיהם, שלעיתים אינן תואמות לתפיסת הגננת ואף פוגעים בסמכותה ובמעמדה הפרופסיונלי. מצבים אלה עשויים ליצור מערכת יחסים רוויה בקונפליקטים ובמאבקי כוחות. כך מתארת הגננת רונית: "סוג של האוכלוסייה, לא יודעת איך לקרוא לזה, המשרות שלהם, התפקידים שלהם, הקשרים שלהם, כל אחד מרגיש שבאמת מותר לו ושהוא טוב ממך וחזק ממך וידוע יותר טוב ממך". גם תפיסת הגננת את תפקידה קשורה ליחסי הכוחות בינה לבין ההורים. גילויי חוסר ביטחון, קשיים בהובלה, חוסר ניסיון בתחומי הפדגוגיה והניהול יכולים להוביל למאבקי כוחות עם הורים המבקשים ליטול את השליטה לידיהם. כך עולה מדבריה של הגננת נוי: "עם הניסיון שיש לי פה בשכונה זה שכשהם יודעים שיש מולם דמות שהיא

מספיק חזקה ויודעת להוביל את העניינים, אז הם לוקחים צעד אחד אחורה". היחס שההורים זוכים לו מהרשות המוניציפלית, הרואה בהם כוח אלקטורלי, מעניק להם מעמד ויכולת להשפיע ולהניע תהליכים הקשורים לגן אף יותר מאשר לגננת עצמה. הורים המכירים בכוחם עוקפים את הגננת, מפנים את דרישותיהם לעירייה ולפיקוח ובכך פוגעים בסמכותה. מענה מרצה מצד הרשות והפיקוח מחליש את מעמדה ואת כוחה של הגננת בפני ההורים. מסיבה זו הגננות מרגישות צורך לפעול לשמירה על מעמדן הפרופסיונלי ולהגן עליו מפני ההורים.

"בחזקת חשודה" – חשדות והאשמות

מקרים של אלימות במסגרות לגיל הרך העולים באמצעי התקשורת ומובלטים ברשתות החברתיות מזינים את תחושות החרדה בקרב ההורים ומשפיעים על מאפייני הקשר בינם לבין הגננות הפועלות לעיתים מתוך חשש מפני האשמות ופגיעה בשמן הטוב. כך מספרת הגננת יעל: "אני תמיד אומרת גם לצוות שלי, תשימו לב שאנחנו תמיד מוקלטות ומוסרטות 24/7". מקרה שתיארה גילי, גננת ותיקה מאוד בשכונה, מעיד על מחיר משמעותי שהיא משלמת: "אם אני אגיד לה: אל תתקשרי, אז היא תאכל את עצמה מבפנים ומחר היא תקבל את הילד עם שריטה הכי קטנה והיא תתקשר למשטרה ותגיד שהרבצתי לילד שלה, זה גם יכול להיות דבר כזה". גילי מרגישה שעליה להכיל את החשדות שעלולים לעלות כלפיה, שעליה לגלות זמינות גבוהה כדי להרגיע חששות וחשדות כלפיה ושעליה לרצות את ההורים כדי למנוע קונפליקטים ופגיעה בשמה הטוב.

מחיר ריצוי ההורה כלקוח בגן

מהראיונות עולה כי חלק מהגננות תופסות את ההורים כלקוחות שיש לשרתם ולרצותם בשל יכולתם להשפיע במידה רבה על משאבי המערכת. גננות אלה פועלות באופן העונה על ציפיות ההורים כצרכנים, גם אם לעיתים הם אינם עולים בקנה אחד עם תפיסת עולמן או עם צרכי הילדים בגן. ישנם מקרים שבהם הגננות יפעלו ליישור ההדורים גם אם ההורה פעל באופן תוקפני כלפיהן בשל חשש ותחושת איום פן ההורים ישתמשו בהון החברתי שברשותם באופן שעשוי לפגוע בחייהן המקצועיים והאישיים. הגננת גילי מתארת זאת כך:

אם את אומרת לו: אני הגננת, אני הקובעת, רגע תירגעי, על שטות יכולים לצאת פוסטים נוראיים של הורים נגד גננות ואת לא מבינה עד כמה זה קשור לתקשורת של הגננת עם ההורים. אני תמיד מאשימה את הגננות כי להורים מותר לעשות הכול, הורים יכולים להתלונן לשר החינוך גם, הם יכולים לעשות מה שהם רוצים, הם לא עובדים אצלנו, השאלה היא מה את עשית? איפה את היית במקום הזה כשהתפקיד שלך כמנהלת גן זה לדאוג שהלקוחות שלך יהיו מרוצים?

בריונות ביישומון WhatsApp

פעמים רבות מתנהל בקבוצת ההורים ב-WhatsApp שיח בנוגע לסוגיות הקשורות לגן ולצוות וזאת ללא נוכחותה של הגננת. השתלשלות השיח והפרשנויות הניתנות מצד ההורים עשויות ליצור קונפליקטים. מדבריה של הגננת עופרי:

זה כמו אש בשדה קוצים. מספיק שאיזה אחד יגיד משהו זה יכול לפגוע בכל המערך, מספיק תפוח רקוב אחד. יש תמיד את הפחד שזה יגלוש החוצה לממדים לא טובים וזה קורה גם בכל הרשתות החברתיות כמו הפייסבוק, לא רק WhatsApp ומספיק שיש הורה אחד שאת לא באה לו טוב והוא יכול להוציא לך שם שאלוהים יעזור.

הזמינות הגבוהה ב-WhatsApp הפכה את השיח של ההורים, שבעבר היה מצומצם ורווח בעיקר בגינות הציבוריות, לשיח בפורום רחב ומהיר, שעשוי להיות משמעותי ובונה מצד אחד, אך גם הרסני מצד שני. באמצעות ערוץ זה, מתאפשר להורה שהתערבותו ספורדית להעלות סוגייה, דעה או שאלה בפני כלל הורי הגן וגם לקבל תגובות מיידיות. לעיתים מדובר בקומץ מצומצם של הורים המשמיעים קולם בעוצמה ורק בחלק מהמקרים יהיו הורים שיעצרו את השיח או יגיבו לטובת הגננת. היכולת של הורה יחיד להשפיע על הקשר של הגננת עם כלל ההורים באמצעות WhatsApp מייצר תחושת איום מתמיד בקרב הגננות. ביטוי לכך נמצא בדבריה של הגננת אלונה: "אם יש גננת שמרגישה מאוימת או יודעת שמרכלים ומדברים עליה מאחורי הגב אז כן זה הורס קשר, כמו שהוא בונה אז ככה הורס הרבה יותר מהר".

מחירים מנקודת המבט של ההורים

חשדות וחרדות

חשיפה מוגברת לשיח ברשתות ובקבוצות WhatsApp בנושאים הקשורים לגן או לאירועים וסוגיות הקשורות למסגרות הגיל הרך, יכולה לעורר ולהגביר את תחושת החרדה בקרב ההורים גם אם מדובר בקומץ המביע את דעותיו בעוצמה. הורים מצפים לדיווח ברמה יומית על כל אירוע, ובפרט על אירוע שהוביל לפגיעה פיזית הנגלית על גופו של הילד בכל סדר גודל. אי דיווח מצד הגננת על אירועים מסוג זה עלול לערער את תחושת האמון מצד ההורה ולהוביל לקונפליקט. כך מתארת אחת האימהות, מיכל: "עם כל המקרים שקורים בזמן האחרון ובכלל אז אני חושבת שכל הגננות סובלות מזה. אני חושבת שכולם סובלים מזה, כולם הרגישו איזושהי טלטלה, פתאום כולם נעשו חשדניים יותר. כולם, את יודעת, יותר מחפשים הקלטות, מצלמות או לא משנה מה".

בריונות ביישומון WhatsApp – גם פסיביות גובה מחיר

שיח פוגעני המופנה לצוות הגן עלול להגיע עד לכדי הוצאת דיבה ולהיות מוגדר כבריונות ברשת. מהראיונות עולה כי ההורים חוששים משיח פוגעני העולה בקבוצה שהם משתתפים בה ומההשלכות העשויות להיות לשיח כזה. עוד עולה כי הורים רבים, ובפרט נציגי הוועד, נוהגים להעביר את המסרים לגננת ולחשוף שיח לא ראוי בפניה כדי שתוכל להגיב ולבלום אותו.

לסיכום, מהממצאים עולה כי להשגת קשר מיטבי המאופיין בפתיחות, בשקיפות ובזמינות גבוהה, פועלות הגננות על פי מדיניות הדלת הפתוחה. כלומר, הן מאפשרות זמינות גבוהה ונגישות מרבית דרך מגוון ערוצי התקשורת מצד אחד, ומצד שני, משתמשות באסטרטגיות כגון קיום קשר חד-כיווני של העברת מידע ב-WhatsApp ללא מתן אפשרות לדיון קבוצתי בנוכחותן ובשימוש בנציגי הורים כגורם מווסת ומתווך. מטרתן של אסטרטגיות אלה היא להגביל ולצמצם את מעורבות ההורים בשל חשש לפגיעה במעמדן המקצועי של הגננות ומתוך תחושת איום הנובעת מהכרה ביכולתם של ההורים להשפיע על משאבי המערכת ועל רווחתן המקצועית והאישית. מצד שני, פועלים ההורים להשגת הקשר המיטבי על ידי הרחבת השקיפות, בין היתר באמצעות יישומון WhatsApp המאפשר לבחון את

המידע על אודות הגן גם ללא מעורבות הגננת. באופן פרדוקסלי, מאותם מאפייני קשר נובעים גם מחירים הקשורים בעומס, טשטוש בין הפרטי למקצועי, פגיעה במעמדן הפרופסיונלי של הגננות ויחסים רוויים בקונפליקטים ובמאבקי כוחות. הממצאים מגלים חוסר איזון מתמיד בין הרווחים למחירים, המייצר מערכת יחסים אמביוולנטית שמחד משקיעה משאבים לקידום יישום מדיניות של דלת פתוחה, ומאידך, עסוקה בשמירה על אוטונומיה וגבולות.

דיון

מחקר זה התמקד בדפוס הקשר שבין גננות להורים בשכונה אחת שאוכלוסייתה מאופיינת במעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה ובגילויים של הון תרבותי המשתקפים ביחסים אלה. הממצאים חשפו שההון התרבותי של ההורים בשכונה משמש משאב משמעותי לקידום מטרות הגן ותפקוד הגננת. לצד זה, ההון התרבותי של ההורים משמש גם מקור לקונפליקטים ולמאבקים שבין הגננת להורים. פרק זה יתמקד בפרשנות של תמות מרכזיות שעלו מהממצאים ויצג מענה הוליסטי לשאלת המחקר. בתוך כך יוצגו חשיבות המחקר, מגבלותיו וכיוונים למחקרי המשך.

הרווחים והמחירים שמעל ומתחת לפני השטח

מהממצאים עולה כי שני הצדדים משתמשים בסוגי הון שונים כדי לממש את מטרותיהם ולהניב את הרווחים הנלווים. עוד עולה כי הגננות שהשתתפו במחקר משקפות בפני ההורים את עשייתן בגן ומערבות אותם גם ביוזמות קהילתיות שלהן באמצעות מגוון רחב של ערוצים ויזואליים ומילוליים. בכך, הן מייצרות קשר המאופיין בשקיפות, וגם מרוויחות אמצעי לשיווק הגן ולהפצת מוניטין בקהילה. השוק התחרותי לא פסח על מוסדות החינוך ובערים רבות הורים זכאים לבחור את הגן שאליו ירשמו את ילדיהם. החלטתם לרוב מבוססת על מוניטין והיכרות וקובעת את עתידו של הגן. הגננות שמכירות בהון החברתי של ההורים, מפיצות את עשייתן המקצועית והקהילתית דרך שיח הורים ברשתות ומכתבי תודה שנשלחו מההורים אל העירייה והפיקוח. בדרך זו הן מחזקות את מעמדן המקצועי ומרוויחות אמון מהורים המגיעים לגן לאחר שנחשפו להמלצות.

גם ההורים משתמשים בהון החברתי שברשותם לשיווק וקידום של גננות איכותיות כאמצעי לקידום רווחתם והישגיהם של הילדים. ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם גישתו של פריש (2012), המתאר את חיזוק השותפות בין ההורים לגננת במונחים של שיווק הגן. שיווק עצמי של הגננת יוביל לרווח של הכרת ההורים בה כמנהלת גן ומובילה חינוכית, הכרה שתבטא ברווח רגשי או כספי. מחקר נוסף (סטודני ואופלטקה, 2011) מסביר את התנהגות הגננות שהשתתפו במחקר במונחים של התנהגות ארגונית אזרחית. החוקרים מצאו כי התנהגות אזרחית ארגונית בזירת ההורים ייחודית לגננות והיא כוללת הקדשת זמן רב ללא קבלת תגמול לטובת יצירת ערוצי תקשורת מגוונים עם ההורים, הדרכת הורים וליווי בהתמודדות עם בעיות בנושא חינוך הילדים בבית ופעילות למען הקהילה. ההכרה של ההורים בתרומתה, במקצועיותה וביוזמה של הגננת לפעול יותר מהנדרש ועל חשבון זמנה הפנוי, מניב לה רווחים הקשורים בחיזוק מעמדה המקצועי, הפחתת תחושת הבדידות המקצועית, קבלת משוב חיובי מצד ההורים והפצתו בקהילה. העיסוק הרחב של הגננות ביצירת מאפייני הקשר הרצויים מלווה גם ברווח רגשי נוסף הנובע מעבודה עם מבוגרים. השיח עם ההורים, גילויי הערכה מצידם, מתן תמיכה והדרכה הורית, מאפשרים לגננות ליצור מערכות יחסים עם מבוגרים במסגרת הגן. כך מתמודדת הגננת עם תחושת הבדידות הנובעת מעצם הניתוק משאר גורמי המקצוע.

ממצאי המחקר חשפו שהגננות מייצרות יחסים הדוקים ובעלי ערך עם ההורים כדי להעלות את קרנן בעיניהם, בעיני הקהילה ובעיני עצמן. ממצאים אלה תומכים במחקרים קודמים (אייזנברג 2018; גנץ-אלוני, 2003; סטודני ואופלטקה, 2011) שבחנו תחושות של בדידות, לחץ ודחק בקרב גננות. נמצא כי רגש הבדידות של גננות עלול להופיע בין היתר, כשאין יחסים בין-אישיים הדוקים ובעלי ערך עם עמיתים והורים. לפיכך, ליחסיה של הגננת עם ההורים השפעה משמעותית על תפקודה והם עשויים לשמש משאב להתמודדות עם תחושת הבדידות ולהעצמת תחושת הביטחון.

חוסר האיזון בין הרווחים למחירים

הממצאים מעלים כי מהגננות ומההורים נגבים מחירים משמעותיים גם כשהקשר מאופיין בשקיפות, בזמינות ובפתיחות. מחקרים שבחנו את מעורבות ההורים במונחים של עלות ותועלת (פרידמן, 2010; Einarsdottir & Jónsdóttir, 2019; Bang, 2018) מצאו כי מורים הרואים בהורים גורם מתערב,

מדווחים כי הנזק ממעורבות הורים עולה על התועלת שבה. ממצאי המחקר הנוכחי מעלים כי נזק נגרם בעיקר מתחושה של חוסר איזון בקשר. גננות החשות כי הורים פוגעים במעמדן המקצועי ומבקשים שליטה גם בתחומי הניהול והפדגוגיה בגן, ייראו בהורים איום ויציבו גבולות והגבלות. לעומת זאת, אם ההורים יחוו שמדירים אותם מהמערכת החינוכית ומגבילים את אמצעי הבקרה שלהם, הם יפעלו באגרסיביות נגד המערכת או באדישות ובצמצום המעורבות. תגובות אלה יובילו לקונפליקטים, למאבקי כוחות ולתחושות קשות של חוסר הערכה, עלבון ואובדן האמון ההדדי. כדי למנוע מצב זה, נראה שהגננות מעדיפות לפעול תוך מזעור סיכונים. הן פועלות לקיים שקיפות גבוהה בקשר, מאפשרות זמינות בכל אמצעי התקשורת ומייצרות הזדמנויות למעורבות פסיבית ואקטיבית של הורים, ועל אף זאת הן עדיין משלמות מחירים משמעותיים. הזמינות והקלות שבהן הורה יכול לפנות לגננת מגדילות את מספר הפניות ואת יכולתו של ההורה לבחון כל דבר ועניין ללא סינון או דחייה. זמינות זו מייצרת עומס של פניות לגננת והגבול בין זמן הפרטי למקצועי מיטשטש.

ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם מחקרים (שכטמן ובושריאן, 2015; קורץ, 2014) המתייחסים לערוצי התקשורת החדשים, שמצאו כי מורים דיווחו על עומס יתר וגם על פגיעה אפשרית בחייהם הפרטיים בשל הקושי להציב גבול בין עבודה לבין החיים הפרטיים (קורץ, 2014). נוסף על כך, מבחינת ההורים נוצר עומס של מידע הזורם בכל שעה דרך הערוצים השונים תוך ציפייה מצד הגננת לאותה רמה של זמינות מצידם ולמידה רבה של מעורבות שלהם בנעשה בגן. עוד עולה, כי המחיר העיקרי שהגננות פועלות לצמצם קשור לאובדן הרווחים הרגשיים הנובעים מהקשר עם הורים. גננות רבות פועלות להשבת האמון וההערכה מצד ההורים גם לאחר שאלה נהגו בניגוד לגבולות שהוגדרו, או אף פעלו בצורה פוגענית ובריונית כלפיהן. הגננות יפעלו להשבת האמון וההערכה מצד ההורים גם במחיר של ריצוי, פגיעה בשיקולי דעת מקצועיים ואף ויתור על זכותן הבסיסית לשיח הכולל יחסים של כבוד הדדי.

ממצאי המחקר עשויים להצביע על הבדלים במאפייני הקשר של מנהלות גנים שלהן ותק רב. נראה שגננות עם ותק בהוראה של יותר מ-15 שנים נוטות להפעיל אחת משתי אסטרטגיות קצה - פתיחות או ריחוק - וזאת כחלק מקבלה, השלמה והתמודדות עם השינוי החברתי שחל במארג היחסים בין לבין ההורים. חלקן נקטו במדיניות הדלת הפתוחה ברוח נאו-ליברלית, קרי, אפשרו זמינות גבוהה מאוד

בדגש על ריצוי הורים כלקוחות בגן, הימנעות ממחירים והגדלת הרווחים. חלק אחר מהגננות הוותיקות נקט יחסי ריחוק, קרי, הימנעות מעידוד קשר אישי ושימוש בשיקולי דעת מקצועיים תוך מזעור סיכונים וויתור על הרווחים. ייתכן שמאפייני קשר אלה של פתיחות וריחוק קשורים להתנסויות העבר של הגננות עם הורים ועם ההון התרבותי והחברתי שלהם, שמשפיעות באופן משמעותי וניכר על ההתנהגות של הגננות (Lasky, 2000).

לעומת זאת, נראה שגננות עם ותק של פחות מ-15 שנה נטו להביע התנהלות אמביוולנטיות וחוסר עקביות בקשר עם ההורים, לצד תחושות תסכול מחוסר האיזון בין האוטונומיה הפרופסיונלית שלהן לבין הצבת גבולות בקשר עם ההורים. נראה שגננות עם ותק נמוך יותר נטו להשקיע הרבה יותר ממרצן ומזמנן בפעולות למען המשפחות והקהילה, פעלו לשקיפות וזמינות גבוהה בערוצים השונים, והביעו שיקולי דעת הקשורים בריצוי ההורה לצד ריחוק והימנעות. גננות אלה התעמתו עם תחושת חוסר האיזון בין המחירים לרווחים. ממצאים אלה תומכים בממצאי מחקר שנערך בישראל (פרידמן ופישר, 2003) ובו נמצא שחוסר הכרה והערכה מצד הורים בכל הנוגע לעבודת הגננת תורם לתחושת כישלון ושחיקה שלה, והתערערו האמון בקשר מונע את הפניות והמוטיבציה של שני הצדדים לקדם מטרות משותפות. ממצאים דומים נמצאו גם בקרב גננות ביפן שהתאפיינו בוותק נמוך ותיארו מצב שבו הן לא מבינות לגמרי מה ציפיות ההורים מהן. בתוך כך הן חשו שהורים מצפים מהן לפנות לעמיתותיהן לקבלת עזרה בנושאים מורכבים שמעלים ההורים ושעליהן לבטא סובלנות כלפי ביקורת מצד ההורים (Lassila et al., 2021).

לסיכום, מבחינת הספרות המחקרית עולה כי מרבית המחקרים על מעורבות הורים נערכו בבתי ספר ורק מקצתם נערכו בגנים (Lareau, 1987, 2000; Lareau & Horvat, 1999; עופרים, 2014; סבג וביברמן-שלו, 2014; אדי-רקח וגרינשטיין, 2016). כמו כן, ככל שאפשר היה לאתר, נראה שטרם נערך בישראל מחקר הבוחן ייחודיות של שכונה אחת המציגה מרקם יחסים בין גננות להורים. בעידן זה שבו השיח המרכזי הגורר השפעות מקומיות, ארציות וגלובליות, מתרחש ברשתות החברתיות כגון פייסבוק, אינסטגרם ו-WhatsApp, חשוב לבחון את ביטויי ביחסים המתקיימים בשדה החינוכי בשכונות שבהן מתגוררת אוכלוסייה המאופיינת בהון חברתי רחב. אפיון שכונתי זה משתקף ביחסים בין ההורים לגננות כאשר ההון החברתי התגלה כמשאב המעניק למחזיקים בו כוח ממשי להניע תהליכים ולהשפיע

על המערכת גם באופן עקיף ובלתי-פורמלי. באופן זה ההון התרבותי לסוגיו השונים מניב רווחים בקשר, אולם מייצר מאבקי כוחות על שליטה והשפעה. כך נוצר קשר שעל פני השטח מאופיין בזמינות הדדית, בשקיפות גבוהה, בפתיחות ובשיתוף, אולם מתחת לפני השטח מתגלים יחסי ריצוי, הסתרה, חשדות ואיום מתמיד. אם הפער בין הרובד הגלוי לרובד הסמוי ילך ויתרחב הוא עשוי להוביל להשלכות כגון שחיקה או אף לאחוזי נטישה גבוהים של המערכת החינוכית בקרב גננות, כמו גם להסלמה במשבר האמון מצד ההורים במערכת הגנית.

סיכום ומסקנות

מחקר זה מדגיש את הביטויים של הון תרבותי לסוגיו השונים בקשר בין הגננות להורים ומאפשר לשני הצדדים להיחשף לרווחים ולמחירים משמעותיים הנובעים ממאפייני הקשר ברובד הסמוי. המחקר מתקף את הממצאים באמצעות נתונים שנאספו גם מכלי מחקר אחרים שלא הוצגו במאמר זה בשל קוצר היריעה. גננות יוכלו לבחון באופן מודע את המניעים העומדים בבסיס עשייתן ואת הצרכים האינסטרומנטליים והרגשיים המקדמים עשייה זו. בחינה מודעת תוכל לנתב גננות לפעול בביטחון לעשייה הנובעת ממניעים הקשורים לתפיסתן החינוכית תוך שיתוף ההורים בתפיסות אלה וביסוס הקשר על יחסי שקיפות ותיאום ציפיות הדדיות, שבהם הגננת פועלת ממניעים מקצועיים והקשבה לצרכי הילדים וההורים כאחד. כמו כן, הורים יוכלו להתייחס באופן מודע לצורכיהם הקשורים לאמון, לביטחון ולתמיכה ולהשתמש בהון התרבותי שברשותם תוך ראייה רחבה יותר של המערכת והבנת צרכיו ומניעיו של הצד השני. נוסף על כך, הגברת המודעות על ידי מחקרים מסוג זה, יכולה לעודד צעדים ארגוניים הנדרשים לקידום מענה לצורכי הגננת המחזק גם את מעמדה הפרופסיונלי וגם את רווחתה:

- יצירת מערכת מדדים ומשוב מקצועי לעבודתה של הגננת כמענה לצורך המשמעותי בהערכה והכרה במקצועיותה ובתרומתה
- הרחבת רשת הקשרים בין הגננות כרשת תמיכה המעניקה מענים לצרכיה הרגשיים של הגננת

- הבהרת נהלים וסמכויות של מנהלת הגן בעבודה עם הרשות המקומית והפיקוח המונעת עקיפת סמכויות על ידי הורים והגדרת תהליכי בירור וקבלת החלטות מקצועית שאיננה פוגעת בסמכותה של הגנת

- קידום חקיקה המסדירה את השימוש בתואר גנת רק לבעלי הסמכה
- הסדרת נהלים וחוקים ברורים למעורבות הורים ספורדית ומעורבות מאורגנת בשדה החינוכי

שתיתן מענה לאמביוולנטיות הקיימת בתפיסת המעורבות מצד שני הצדדים

ללא התייחסות ונקיטת פעולות, נשאלת השאלה עד כמה המערכת הגנית בשכונה דוגמת זו המתוארת במחקר הנוכחי, יכולה לאמץ שינויים פדגוגיים וניהוליים הבאים עם השנים, הקידמה והמציאות הדינמית, תחת מרקם יחסים עדין ומורכב בין שני השחקנים המרכזיים המניעים אותה?

מגבלות המחקר

למחקר הנוכחי כמה מגבלות. ראשית, היות ואומצה מתודה של חקר מקרה בדגש על שכונה המתאפיינת במעמד סוציאקונומי בינוני-גבוה, ראוי שמחקרי המשך יבחנו את מאפייני הקשר שבין מנהלות גנים לבין הורים הפועלים בשכונות עם מאפיינים סוציאקונומיים המובחנים כנמוכים יותר, גבוהים יותר או מעורבים.

שנית, חשוב לציין שבמחקר הנוכחי השתתפו נשים בלבד, קרי, מנהלות גנים ואימהות במסגרת של חינוך ממלכתי יהודי חילוני. תוצאת דגימה זו של מנהלות גנים קשורה למאפייני המקצוע המתבטא בריבוי נשי. מאפיין פרופסיונלי-מגדרי זה קיים בישראל כמו במדינות רבות בעולם (Zhang, 2017). תוצאות הדגימה המבוססות על אימהות מעורבות בגן בלבד עשוי להצביע על המשך חלוקת תפקידים מגדרית-מסורתית במשפחות בישראל (סבג וביברמן-שלו, 2014) המובילה לכך שאימהות עדיין מעורבות יותר מאבות בגידול ובחינוך הילדים (Del Río et al., 2017). ממצאי המחקר הנוכחי מוגבלים שכן הם מתמקדים בתיאור מאפייני הקשר בין מנהלות גנים והורים מאותו מגדר, קרי, נשים. ייתכן שלו רואינו אבות, הממצאים היו שונים (Landeros, 2011). לכן, במחקרי המשך יש חשיבות רבה לבחון באופן מטריציוני את האופן שבו היבטים מגדריים הן של הורים (נשים וגברים), הן של מנהלי גנים (נשים וגברים) עשויים לעצב את מאפייני הקשר ביניהם.

שלישית, מאחר שמרבית ההורים והגננות שהשתתפו במחקר הנוכחי הם ילידי הארץ יש מקום לבחון בהמשך את האופן שבו ההקשר התרבותי עשוי לתרום לעיצוב מאפייני הקשר בין מנהלות גנים והורים הפועלים בחברה רב-תרבותית.

נוסף על כך, במחקר הנוכחי לא עלה מתוך הראיונות שייתכן שקיימת זיקה בין משתנים דמוגרפיים של מנהלות הגנים (למשל, גיל הגננת וגיל הילדים בגן) וההורים (למשל, מקצוע האם ומספר הילדים במשפחה) לבין מאפייני הקשר ביניהם. לכן, מוצע שבמחקר המשך תאומץ מתודה כמותית המתבססת על כמות גדולה יותר של משתתפים וזאת כדי לבחון את מובהקות הקורלציות שבין מגוון משתנים דמוגרפיים (ובניהם סוגי ההון התרבותי) לבין מאפייני הקשר. חישוב קורלטיבי מעין זה דורש בניית מדד כמותי למשתנה "מאפייני קשר שבין הורים לבין גננות". ממצאי המחקר הנוכחי יכולים לתרום לאפיון מדד כמותי כזה. מחקרי המשך בנושא יוכלו להעמיק בהבנת השאלה: האם במציאות הנאו-ליברלית שנשות חינוך והורים פועלים בה, ביטוי של ההון התרבותי נקשר בעיקר לממדים של הון כלכלי והאם הוא זה שמנתב את מאפייני הקשר בשדה החינוך?

רשימת מקורות

אדי-רקח, א' וגרינשטיין, י' (2016). יחסי מורים הורים בבית הספר: סוגי הון כמסגרת לבחינת מעורבות

הורים בבית הספר. דוח מחקר המוגש למדען הראשי. משרד החינוך.

https://education.tau.ac.il/sites/education.tau.ac.il/files/media_server/education/dl/mediainut_veminhal/dochot_mechkar/%D7%A1%D7%99%D7%9D%D7%9E%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%9D%D7%90%D7%95%D7%93%D7%A8%D7%99%D7%95%D7%92%D7%A8%D7%99%D7%A0%D7%A9%D7%98%D7%99%D7%99%D7%9F.pdf

אופלטקה, י' (2007). התנהגות אזרחית בארגון בקרב מורים בישראל: התופעה, רכיביה ומקורותיה.

דפים, 44, 33-6.

- אייזנברג, מ' (2018). אסטרטגיות רגשיות ומקצועיות בהתמודדותן של מנהלות גן עם רגש הבדידות המקצועית. בתוך י' אופלסקה (עורך), *רגשות בהוראה ובניהול בית ספר: אסופת מאמרים* (309-279). מכון מופ"ת.
- אמויאל, ע' וכרמון, נ' (2011). הון חברתי: משמעותו, מדידתו והקשרים בינו לבין תכנון עירוני. *תכנון*, 43-20, (2)8.
- בוניאל-ניסים, מ', דמרי, ד' ורולידר, ע' (2018). ממדי תופעת הבריונות בקרב מתבגרים בישראל – תמונה כואבת. *עט השדה*, 19, 103-81. <https://din-online.info/pdf/eth19.pdf>
- בורדייה, פ' (1984). המרחב החברתי והיווצרות הקבוצות. *תיאוריה וביקורת*, 39-38, 259-235. <file:///C:/Users/shirad/Downloads/d8493f7de52d798bac97035f63a2c287.pdf>
- גבתון, ד' (2001). תיאוריה המעוגנת בשדה: משמעות תהליך ניתוח הנתונים ובניית תיאוריה במחקר האיכותי. בתוך נ' צבר-בן יהושע (עורכת), *מסורות וזרמים במחקר האיכותי* (195-228). דביר.
- גוסקוב, ע' (2016). *למורה כבר אין עיניים בגב. משבר הסמכות החינוכית וקווים מנחים לשיקומה*. מכון מופ"ת.
- גילת, י', רוסו-צימט, ג', טל, ק' וטבק, ע' (2017). תפיסות הורים בנוגע למעמדה, לתפקידה ולתפקודה של הגננת. *חוקרים @ הגיל הרך*, 5, 121-99.
- גנץ-אלוני, ר' (2003). *עולמן של גננות: צרכים יחסי גומלין*. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב.
- חזן, א' ונוטוב, ל' (2013). *הוראת מחקר איכותני: אתגרים, עקרונות, יישום*. מכון מופ"ת.
- נוי, ב' (2017). *שלושה לטנגו: יחסי הורים – בית ספר בראייה היסטורית וסוציולוגית*. שותפים: על יחסי הורים-בית ספר. אבני ראשה.
- http://www.avneyrosha.org.il/resourcecenter/Pages/three_to_tango.aspx
- סבג, ק' וביברמן-שלו, ל' (2014). *חינוך חברה וצדק*. פרדס.
- סטודני, מ' ואופלסקה, י' (2011). "זה מעבר לתפקידי": רכיבי ההתנהגות האזרחית-ארגונית של גננות בישראל. *דפים*, 51, 139-105.

עופרים, י' (2014). דרכי הקשר האפשריות בין הורים לבית הספר של ילדים והשפעתן על התלמיד המתבגר, סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת הוועדה "בין בית ספר למשפחה: קשרי מורים-

הורים בסביבה משתנה". היוזמה למחקר יישומי בחינוך.

פוין, א' (2007). חוסן הקהילה - הון חברתי בקיבוץ. יד טבנקין.

פרידמן, י' ופישר, י' (2002). הזדהות וערות: יסודות במעורבות ההורים בעבודת בית-הספר. עיונים בארגון ובמנהל החינוך, 26, 33-6.

פרידמן, י' (2010). יחסי בית ספר הורים בישראל, חומר רקע לעבודת היוזמה. יוזמה – מרכז לידע ולמחקר בחינוך. <http://education.academy.ac.il/SystemFiles/23084.pdf>

פרידמן, י' ופישר, י' (2003). ההורים ובית הספר: עמדות ורמת מעורבות. מכון הנרייטה סאלד.

פריש, י' (2012). הגננת – כמנהלת גן וכמנהיגה חינוכית. שאנן.

צבר בן-יהושע, נ' (1997). המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה. מסדה.

קורץ, ג' (2014). שימושים בערוצי תקשורת חדשים: איסוף נתונים מבעלי עניין - מורים והורים. סקירת ספרות המוגשת לאקדמיה הלאומית למדעים.

<https://meyda.education.gov.il/files/planning/researchliterature.pdf>

שכטמן, צ' ובושריאן, ע' (2015). בין הורים למורים בחינוך העל יסודי: תמונת מצב והמלצות. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, היוזמה למחקר יישומי בחינוך.

Addi-Racah, A., & Ainhoren, R. (2009). School governance and teachers' attitudes to parents' involvement in schools. *Teaching and Teacher Education*, 25(6), 805-813.

Addi-Racah, A., & Yemini, M. (2018). What is up? Parental WhatsApp discussion groups in diverse educational settings in Israel. *Multicultural Education Review*, 10(4), 310-326.

- Bang, Y. S. (2018). Parents' perspectives on how their behaviors impede parent–teacher collaboration. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 46(11), 1787-1799.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press.
- Creswell, J. W. (2005). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Pearson Education, Inc.
- Crowe, S., Cresswell, K., Robertson, A., Huby, G., Avery, A., & Sheikh, A. (2011). The Case study approach. *BMC Medical Research Methodology*, 11(100), 1-9.
- Del Río, M. F., Susperreguy, M. I., Strasser, K., & Salinas, V. (2017). Distinct role of influences of mothers and fathers on kindergartners' numeracy performance: The math anxiety, home numeracy practices, and numeracy expectations. *Early Education and Development*, 28(8), 939-955.
- Einarsdottir, J., & Jónsdóttir, A. H. (2019). Parent-preschool partnership: Many levels of power. *Early Years*, 39(2), 175-189.
- Giroux, H. A. (2002). *Neoliberalism, corporate culture, and the promise of higher education: The university as a democratic public sphere*. *Harvard Educational Review*, 72, 425-464.
- Hanifan, L. J. (1916). The rural school community center. *The American Academy of Political and Social Science*, 67, 130-138.
- Harrison, H., Birks, M., Franklin, R., & Mills, J. (2017). Case study research: Foundations and methodological orientations. *Forum: Qualitative Social Research*, 18(1).
- <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/2655/4080>

- Hujala, E., & Eskelinen, M. (2013). *Leadership tasks in early childhood education*. Researching Leadership in Early Childhood Education.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201311131585>
- Katriel, T. (2015). Dugri. *The international encyclopedia of language and social interaction*, 1-5.
- Landeros, M. (2011). Defining the 'good mother 'and the 'professional teacher': Parent-teacher relationships in an affluent school district. *Gender and Education*, 23(3), 247-262.
- Lareau, A. (1987). Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital. *Sociology of Education*, 60(2), 73-85.
- Lareau, A. (2000). *Home advantage: Social class and parental intervention in elementary education*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Lareau, A., & Horvat, E. M. (1999). Moments of social inclusion & exclusion: Race, class, & cultural capital in family-school relationships. *Sociology of Education*, 72, 37-53.
- Lasky, S. (2000). The cultural and emotional politics of teacher-parent interactions. *Teaching and Teacher Education*, 16(8), 843-860.
- Lassila, E. T., Estola, E., Kelchtermans, G., & Uitto, M. (2021). Coping with emotionally challenging expectations: Japanese beginning teachers and their relationships with students' parents. *Teachers and Teaching*, 1-15.
- Niikko, A., & Ugaste, A. (2012). Conceptions of Finnish and Estonian pre-school teachers' goals in their pedagogical work. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56(5), 481-495.

- Özkan Yıldız, F., & Yılmaz, A. (2021). Parent-teacher communication and parental expectations in the assessment process in Turkish preschool settings. *Education 3-13*, 49(6), 761-775.
- Sakellariou, M., & Rentzou, K. (2007). *Types of parental involvement in Greek preschool settings a case study. The International Journal of Learning*, 14(1), 33-40.
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods*. Sage.
- Zhang, W. (2017). Male teachers in early childhood education: Why more men? A review of the literature. *Culminating Projects in Child and Family Studies*, 18. http://repository.stcloudstate.edu/cfs_etds/18